

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

**ЗМІЦНЕННЯ МІСЦЕВОЇ
ФІНАНСОВОЇ ІНІЦІАТИВИ**

БЮДЖЕТ ТА ЕКОНОМІКА

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ 2008 РОКУ

**ІНСТИТУТ БЮДЖЕТУ ТА
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Буклет, який Ви тримаєте в руках, підготовлено за оперативними даними Державного казначейства України, Державного комітету статистики та інших офіційних джерел. Він містить стислий огляд бюджету та економіки України за 2008 рік, у якому окреслено основні тенденції виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів, а також висвітлено основні зміни макроекономічної ситуації та тенденції банківської системи, їх взаємозв'язок з бюджетними показниками. Поглиблений аналіз бюджету та економіки України за цей період можна знайти у виданні ІБСЕД «Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за січень-грудень 2008 року».

Бюджет та економіка. Основні тенденції 2008 року

Видання підготовлене фахівцями ІБСЕД:

Щербина І.Ф. – Генеральний директор

Зубенко В.В. – заступник Генерального директора / директор Департаменту ПЦМ та навчальних програм

Рудик А.Ю. – директор Департаменту податкової політики та моніторингу

Самчинська І.В. – директор Департаменту фінансової політики

Корнієнко А.І. – заступник директора Департаменту ПЦМ та навчальних програм

Перелі І.М. – головний економіст

Стеценко О.В. – консультант з питань макроекономіки

Свешнікова М.С. – консультант з банківських питань

Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Зубенко В.В., Самчинська І.В.

Бюджет та економіка. Основні тенденції 2008 року / ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID – К.: 2009. – 12 с.

Від видавця:

Видання підготовлено за підтримки Американського народу, наданої через Агентство США з міжнародного розвитку. Зміст продукту є відповідальністю Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень (ІБСЕД) і не обов'язково збігається з поглядами USAID або уряду США. Усі права на це видання захищені. Використання матеріалів моніторингу має бути узгоджено з фахівцями ІБСЕД.

© USAID, 2007

© ІБСЕД, 2007

Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень
вул. Ярославів Вал 14-Г, 1 поверх, офіс 54
м. Київ, 01034, Україна
Тел: (044) 353-58-68, 235-32-31, 279-50-89
Факс: (044) 279-51-82

Наклад 350 прим. Зам. № _____ від 2.04.2009 р.

Надруковано в ДГВПП «Зовнішторгвидав України», Воровського вул., 22, м. Київ 01054

Тел: (044) 2343304; Факс: (044) 2345945; e-mail: demianych@ukr.net

БЮДЖЕТ ТА ЕКОНОМІКА. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ 2008 РОКУ

Показник	Станом на 01.01.09	Станом на 01.01.08
ВВП, млрд. грн.	968,8 ¹	712,9
Індекс споживчих цін, %	122,3	116,6
Активи банків бруто, млрд. грн.	973,3	782,9
Обсяг кредитних вкладень, млрд. грн.	734,0	426,8
у т.ч. кредити надані юридичним особам, млрд. грн.	460,2	271,4
кредити надані фізичним особам, млрд. грн.	273,8	155,4
Обсяг депозитів, млрд. грн.	357,2	279,8
у т.ч. депозити юридичних осіб, млрд. грн.	142,1	115,6
депозити фізичних осіб, млрд. грн.	215,1	164,2
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	30,7	30,5
Доходи державного бюджету, млрд. грн.	231,7	165,9
у т.ч. трансферти з місцевих бюджетів до державного, млрд. грн.	7,7	4,4
Видатки державного бюджету, млрд. грн.	241,5	174,2
Кредитування, сальдо, млрд. грн.	2,7	1,5
Дефіцит (-)/ профіцит (+) державного бюджету, млрд. грн.	-12,5	-9,8
Доходи місцевих бюджетів, млрд. грн.	133,0	103,0
у т.ч. трансферти з державного бюджету до місцевих, млрд. грн.	59,1	44,7
Видатки місцевих бюджетів, млрд. грн.	134,6	100,8

АНАЛІЗ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Макроекономічна динаміка 2008 року мала спадний характер, перебуваючи під впливом зовнішньої фінансової нестабільності та загострення негативних економічних процесів всередині країни. Як результат у четвертому кварталі спостерігалось уповільнення зростання реального ВВП та значне підвищення інфляційного тиску.

Темп зростання реального ВВП за 2008 рік склав 2,1%². У 2007 році цей показник був на рівні 7,3%. Вже у вересні 2008 року стало помітно значне уповільнення економічного зростання, як наслідок уповільнення темпів зростання промислового виробництва, яке відбулось через зниження зовнішнього попиту на сталь та внутрішнього попиту на промислову продукцію. Таким чином зростання ВВП у 2008 році відбулось за рахунок збільшення валової доданої вартості у сільському господарстві (17,5%). Тоді як обсяги промислового виробництва знизилися на 3,1%, а будівництва на 16,0%.

Загострення інфляційних процесів було найбільш відчутно у першому та останньому кварталах 2008 року, проте протягом травня - серпня 2008 року спостерігалась тенденція до уповільнення зростання індексу споживчих цін. Таким чином на кінець року цей показник досягнув 122,3% (див. діаграму 1). Зростання індексу споживчих цін відбулось за рахунок підвищення цін на продукти харчування на 24,5% та комунальні послуги на 28,2%. До того ж динаміка інфляції перебувала під впливом змін темпу приросту реального наявного доходу населення, цей показник за січень 2008 року склав 23,4%, за січень-травень 16,0%, за січень-серпень 13,4%, а на кінець року лише 10,3%. Уповільнення темпу інфляції в травні-серпні відбулось переважно за рахунок сезонного фактору.

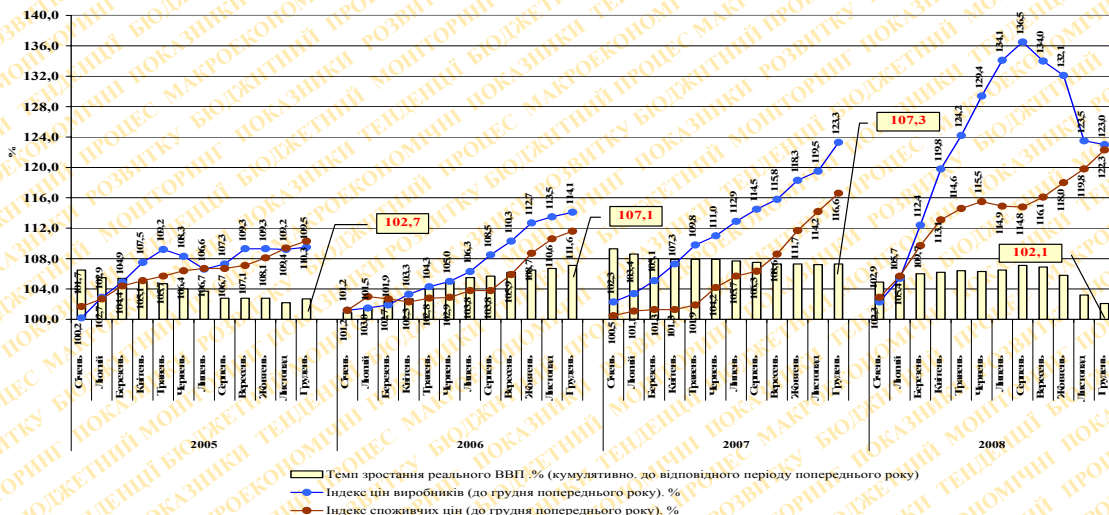
У 2008 році індекс цін виробників зростав протягом першого-третього кварталів, але суттєво зменшився у четвертому і на кінець року становив 123,0% і майже зрівнявся з індексом споживчих цін. Динаміка індексу відображає коливання світових цін на сировину, як результат зниження обсягів промислового виробництва. Річний показник у 123,0% обумовлено подорожчанням продукції виробництва та цін розподілення електроенергії, газу та води на 42,2%, добувної промисловості – на 22,3%, металургійного виробництва – на 19,2% та переробної промисловості – на 18,4%.

¹ за даними "Консенсус-прогноз. Листопад 2008 року" підготовлений Міністерством економіки України
http://www.me.gov.ua/file/link/124745/file/Cons27_11_08.xls

² http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vtp/vtp_u/vtp0109_u.htm

Діаграма 1

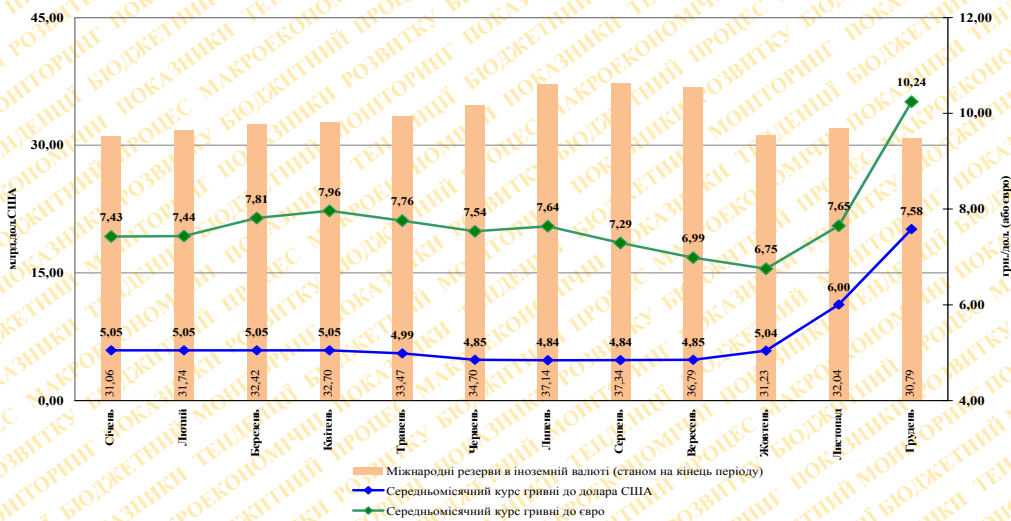
Динаміка індексів цін та реального ВВП у 2005-2008 роках

Істотні коливання попиту та пропозиції валюти на міжбанківському валютному ринку протягом 2008 року стали причиною змін курсу української гривні відносно долара США (див. діаграму 2). У травні Національний Банк підтримав перехід до більш гнучкого курсоутворення та укріпив курс гривні відносно долара США на 4%. Протягом січня-серпня пропозиція іноземної валюти домінувала над попитом, тоді як у вересні-грудні скорочення пропозиції мало наслідком ослаблення курсу гривні майже на 60%. У кінці року було запроваджено механізм валютних аукціонів, як результат, офіційний курс гривні до дол. США визначається на рівні курсу міжбанківського валютного ринку. У перші 9 місяців Національний Банк накопичував міжнародні резерви збільшивши їх на 5,7 млрд. дол. США порівняно з початком року, але у четвертому кварталі було проведено активні інтервенції з метою зниження девальваційного тиску на гривню, обсяг яких досягнув 10,3 млрд. дол. США. Це призвело до скорочення міжнародних резервів майже на 6 млрд. дол. США порівняно з початком IV кварталу 2008 року (див. діаграму 2).

Діаграма 2

Динаміка курсу української гривні та міжнародних резервів НБУ у 2008 році

Таким чином, на кінець 2008 року спостерігалось значне скорочення споживчого попиту, уповільнення кредитування та інвестиційної діяльності.

Довідково:

У бюджеті на 2009 рік було враховано показник інфляції на рівні 9,5%. Але скорочення імпорту та зниження темпів виробництва разом з нестабільністю на валютному ринку може стимулювати зростання індексу споживчих цін у першій половині 2009 року. За січень-лютий 2009 року ІСЦ склав 104,4%, тому, на думку експертів ІБСЕД, більш реалістичним прогнозом є показник у 13,7% оголошений Всесвітнім банком у грудні 2008 року³.

³ <http://times.liga.net/articles/gso14704.html>

ТЕНДЕНЦІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Банківська система України протягом 2008 року характеризувалася повільним зростанням загальних активів на фоні посилення зовнішніх ризиків макроекономічної стабільності. Разом з тим у вересні проявилися ознаки, що засвідчили посилення напруги на банківському ринку - знизилась кредитна активність банків; почався відток депозитів, що з поміж іншого, було наслідком зростанням недовіри з боку населення та виникнення проблем з ліквідністю в окремих банків; введенням тимчасової адміністрації в одному з найбільших та потужних банків країни – Промінвестбанку.

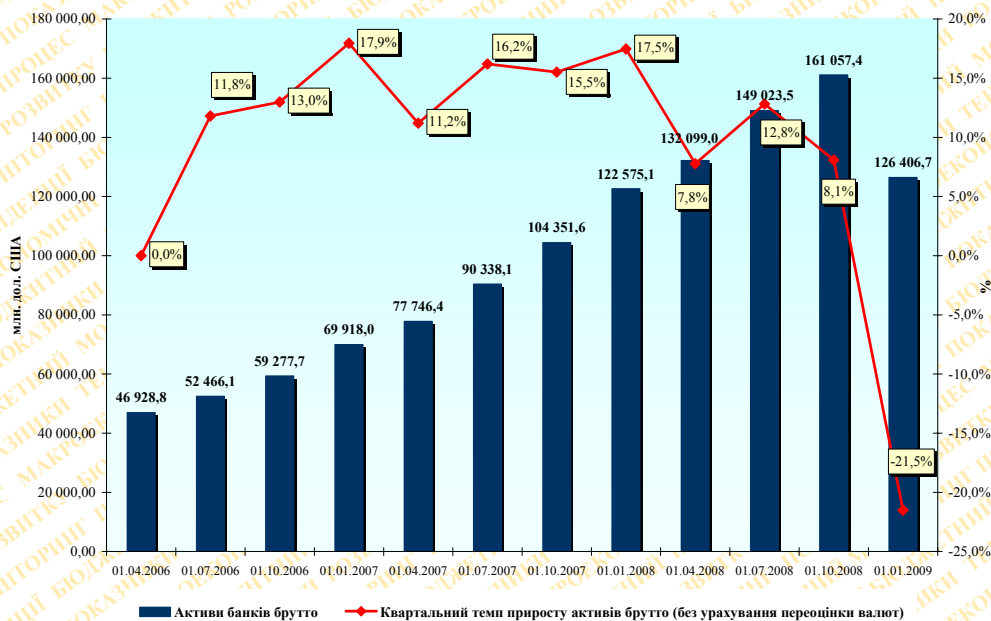
Зазначені прояви спричинені впливом певних не лише зовнішніх, а й внутрішніх чинників, найвагомішими серед яких були: посилення напруги на світових фінансових ринках, підвищення Національним банком України вимог до рівня капіталізації банків і ліквідності, збільшення попиту на іноземну валюту на внутрішньому ринку, зростання недовіри між банками та, як наслідок, зниження обсягів операцій на міжбанківському ринку.

У 2008 році мало місце уповільнення темпів розвитку банківської системи України (див. діаграму 3). Так, у 2008 році загальні активи банківської системи України (без урахування переоцінки валюти) зросли лише на 3 % (за 2007 рік зростання становило 75 %). Структура загальних активів за рівнем ліквідності майже не змінилась: високоліквідні активи складають 13,3 % від суми загальних активів, кредитні операції – 75,4 %, вкладення в цінні папери – 2,3 %, дебіторська заборгованість – 2,5 %, основні засоби та нематеріальні активи – 4,6 %, нараховані доходи до отримання – 1,2 %, інші активи – 0,7 %. Усього з початку року було надано кредитів рефінансування банків на загальну суму 169,5 млрд. грн. (91,8 млрд. грн. – кредити овернайт). Середньозважена відсоткова ставка за операціями з підтримки ліквідності в 2008 році становила 15,3 % порівняно з 10,1 % у 2007 році.

Стриманий характер грошово-кредитної політики Національного банку України призвів до помірної динаміки показника монетарної бази, обсяг якої в 2008 році збільшився на 31,6 % (у 2007 році – на 46,0 %) - до 186,7 млрд. грн. На валютному ринку Національний банк у жовтні – листопаді проводив активні інтервенції з продажу іноземної валюти. У 2008 році попит на іноземну готівку перевищив її пропозицію на 6,1 млрд. дол. США (в еквіваленті) порівняно із 4,4 млрд. дол. США у 2007 р. Обсяг міжнародних резервів у цілому за 2008 рік зменшився всього на 2,8 % і на 1 січня 2009 становив 31 543,2 млн. дол. США.

Динаміка загальних активів банків за 2006-2008 роки

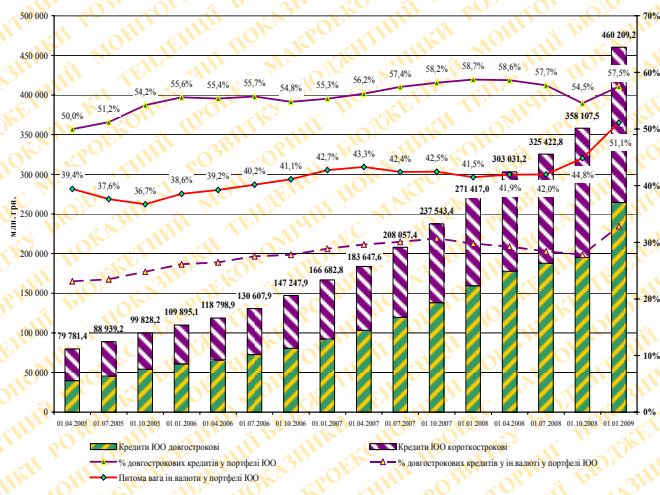
Діаграма 3

Загальний обсяг кредитного портфелю банків у 2008 році збільшився на 72,0 % до 734,0 млрд. грн. (без урахування переоцінки валютних кредитів темп приросту даного показника склав лише +12,8 % або +10,79 млрд. дол. США). На динаміку кредитних вкладень значною мірою вплинули кризові події останнього кварталу, коли банки значно знизили свою кредитну активність. Обсяг кредитів юридичним особам у 4-му кварталі 2008 року збільшився на 28,5 % (з початку року – на 69,6 %) (див. діаграму 4). Кредити, надані фізичним особам, збільшилися на 31,8 % у 4-му кварталі та на 76,1% з початку року (див. діаграму 5). Але, оцінюючи реальний приріст кредитних портфелів юридичних та фізичних осіб без впливу переоцінки валютних кредитів, можна сказати, що реальний темп приросту у 2008 році даних показників склав 11,2 % та 15,5 % відповідно (у 2007 році - 63 % та 98 %).

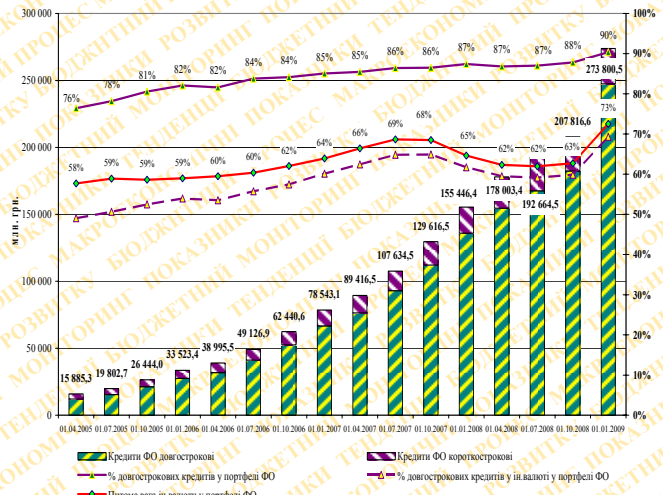
Діаграма 4

Динаміка кредитів банківської системи, наданих юридичним особам у 2005-2008 роках

Діаграма 5

Динаміка кредитів банківської системи, наданих фізичним особам у 2005-2008 роках

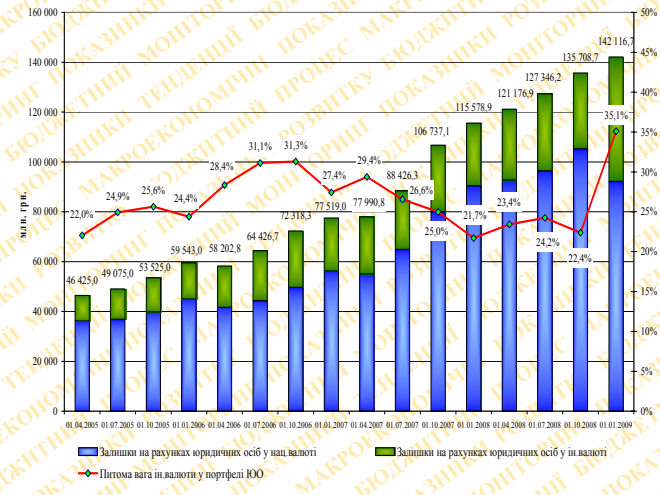

Строкова структура кредитів у 2008 році характеризувалася збереженням на рівні 65% - 68% довгострокових кредитів у загальному обсязі. Основну частку в кредитному портфелі клієнтів продовжує займати долар США.

Кошти населення в іноземній валюті в 4-му кварталі в доларовому еквіваленті зменшилися на 2,01 млрд. дол. США (або -13%), а в національній – зменшилися на 18,73 млрд. грн. (або -15%) (див. діаграму 7). Кошти юридичних осіб у 4-му кварталі 2008 року мали додатний приріст та зросли до рівня 142,1 млрд. грн. (див. діаграму 6). Це відбулося за рахунок зростання коштів у іноземній валюті (+0,23 млрд. дол. США або +4%). За коштами юридичних осіб в національній валюті відбулось зменшення на 12% або на 13,11 млрд. грн. Загальний обсяг депозитів в іноземній валюті (в доларовому еквіваленті) у 2008 році збільшився на 15% – до 20,5 млрд. дол. США. З них депозити юридичних осіб збільшилися на 30,4%, депозити фізичних осіб – на 8,9%. У 2008 році обсяг довгострокових депозитів збільшився на 22,2% – до 158,9 млрд. грн.

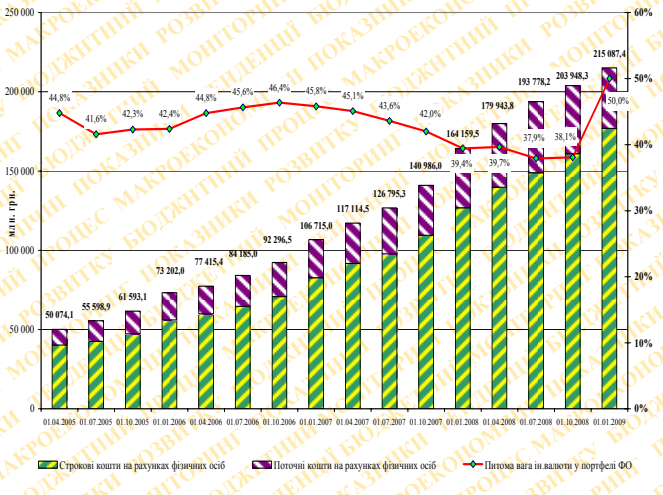
Діаграма 6

Динаміка залишків коштів юридичних осіб на рахунках банків у 2005-2008 роках

Діаграма 7

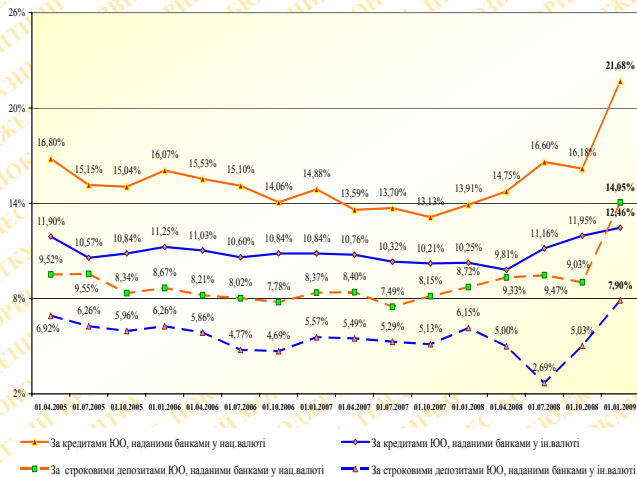
Динаміка залишків коштів фізичних осіб на рахунках банків у 2005-2008 роках

В умовах здійснення активної підтримки ліквідності банківської системи головним монетарним важелем впливу на цінові процеси була процентна політика, спрямована на підвищення вартості гривні. Так, Національний банк у 2008 році двічі збільшував облікову ставку: з 1 січня 2008 року її розмір був встановлений на рівні 10% річних, а з 30 квітня 2008 року – 12% річних, а також поступово підвищував вартість підтримки ліквідності банків через операції рефінансування – середньозважена ставка за операціями рефінансування в 2008 році становила 15,3%, у той час як у 2007 році – 9,2%.

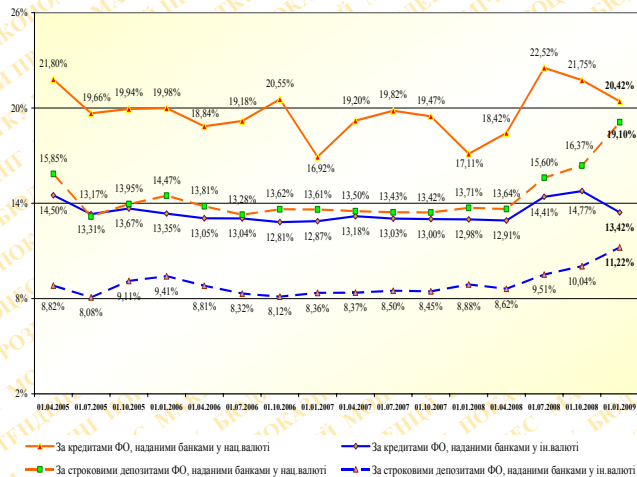
Діаграма 8

Динаміка ставок банків України за продуктами для юридичних осіб у 2005 -2008 роках в розрізі валют

Діаграма 9

Динаміка ставок банків України за продуктами для фізичних осіб у 2005 -2008 роках в розрізі валют

Протягом серпня-вересня 2008 року банки підвищили вимоги до кредитних продуктів клієнтам - збільшено перший внесок та розширено перелік показників оцінки платоспроможності позичальників. У жовтні 2008 року Національним банком України були затверджені нормативні вимоги щодо скорочення темпів кредитування, що фактично «заморозило» ринок кредитування. Восени банками були прийняті екстрені заходи з недопущення «ресурсного голоду»: розроблені акційні депозитні продукти та запропоновані високі процентні ставки. Ті комерційні банки, які продовжували здійснювати операції з кредитування, переглянули відсоткові ставки за кредитами в національній та іноземній валютах в сторону збільшення. Попит на кредитні продукти за ставкою, яка становить близько 35-40 % в національній та 25-29 % в іноземній валютах, дуже низький і видача кредитів за такою ставкою майже не вплинула на середній обсяг процентної ставки у 2008 році. Як видно з діаграм 8 та 9 у 2008 році відбулось значне збільшення вартості кредитів юридичних та фізичних осіб та за ресурсами населення.

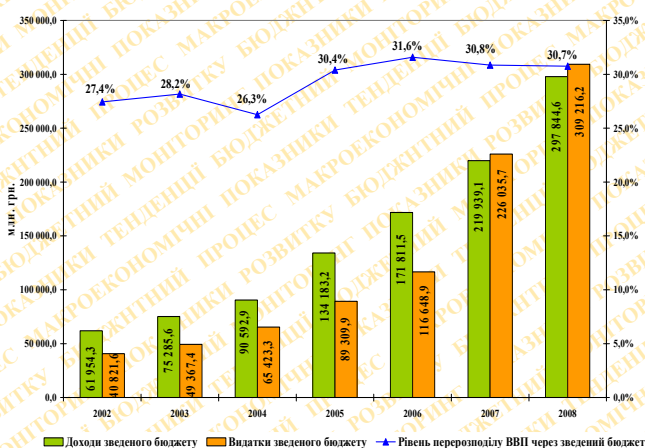
За підсумками 2008 року доходи банків склали 120,6 млрд. грн., а витрати банків становлять 110,9 млрд. грн. Фінансовий результат діяльності банків за підсумками 2008 року склав +9,7 млрд. грн., що є на 3,1 млрд. грн. або на 47 % вище показника 2007 року.

ВИКОНАННЯ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ

Доходну частину зведеного бюджету виконано на рівні 97,2 % річного плану, у тому числі державного бюджету – на рівні 97,0 % (порівняно із 105,5 % у 2007 році), місцевих – на рівні 95,6 % (порівняно із 101,6 %). Частка перерозподілу ВВП через зведений бюджет становить 30,7 %, або майже на рівні минулого року (див. діаграму 10).

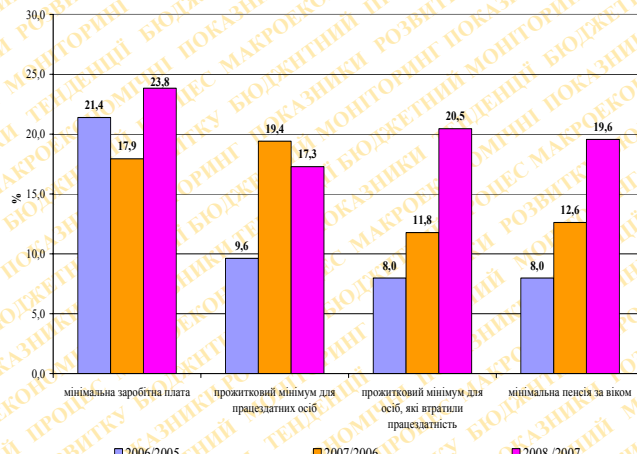
Діаграма 10

Виконання зведеного бюджету у 2002-2008 роках

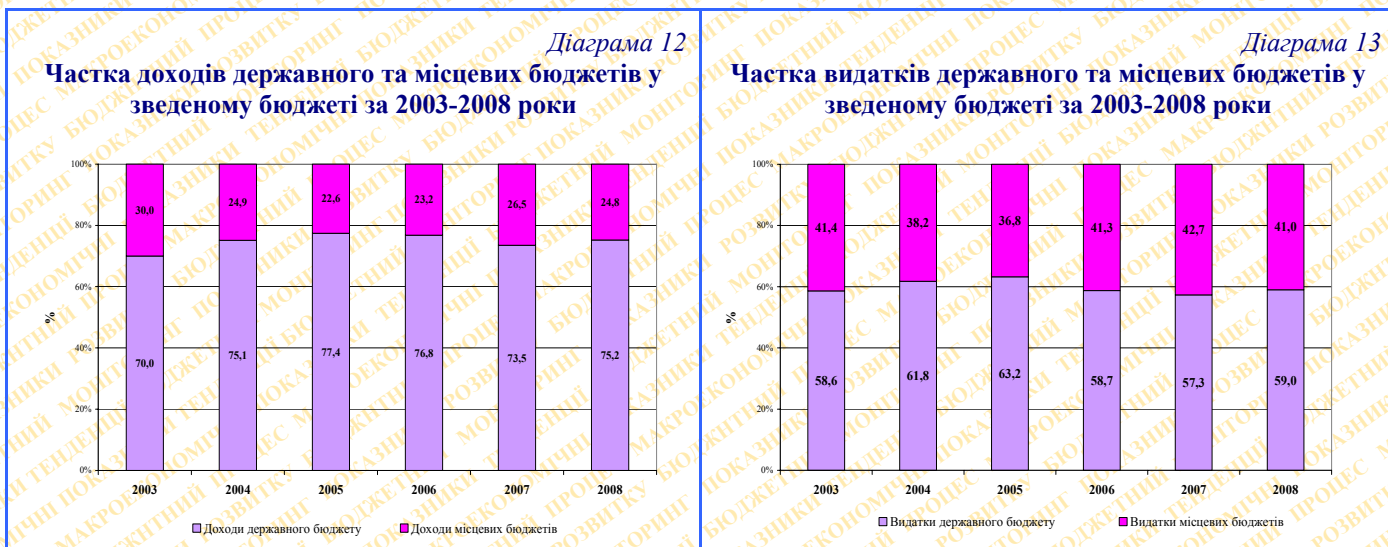

Діаграма 11

Темпи приросту основних соціальних стандартів за 2005-2008 роки

Структура видаткової частини зведеного бюджету залишилася майже незмінною поряд із збільшенням частки державного бюджету у структурі доходів зведеного бюджету (див. діаграми 12 та 13). За підсумками 2008 року спостерігається перевищення темпів приросту доходів державного бюджету над доходами місцевих бюджетів (на 12,0 в. п.), суттєве зменшення обсягів фінансування зведеного бюджету порівняно з плановими (виконання річного плану становить 43,7 %), а також зростанням темпів збільшення основних соціальних стандартів, за винятком прожиткового мінімуму для працездатних осіб (див. діаграму 11).

Довідково:

На 2009 рік прожитковий мінімум заплановано на рівні, що склався на кінець 2008 року (669,0 грн.), тому спостерігається значне зниження темпів приросту цього показника. Мінімальна заробітна плата збільшена до рівня прожиткового мінімуму, а оскільки його розмір залишився незмінним, суттєво знизився приріст мінімальної заробітної плати. В умовах фінансової кризи такий захід є шляхом для збалансування бюджету та можливості спрямування бюджетних коштів для надання допомоги суб'єктам економічної діяльності щодо виходу з кризи.

ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО ТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

У 2008 році виконання доходної частини державного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) становило 224,0 млрд. грн., що на 38,6 % перевищує відповідний показник попереднього року. Рівень виконання річного плану державного бюджету становить 99,8 %.

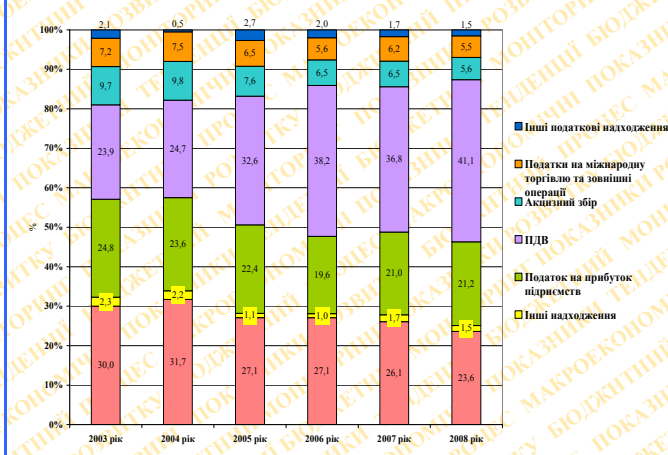
Зростання доходів державного бюджету відбулося за рахунок таких факторів:

- збільшення надходжень податку на прибуток підприємств на 67,3 %, що зумовлено стрімким зростанням номінального ВВП (зростання склало 35,9 % порівняно з показником попереднього року), а також значним зростанням прибутків банків, страхових та приватних компаній протягом перших трьох кварталів року;
- зростання надходжень податку на додану вартість із ввезених на територію України товарів на 76,6 %, основною причиною чого стало скасування вексельної форми оплати товарів при імпорті на митну територію України (Лист Державної митної служби України №11/1-15/353-ЄП «Про вексельні розрахунки по ПДВ») та понадплановий імпорт протягом перших трьох кварталів року, який за 8 місяців 2008 року склав 18,6 млрд. дол. США, що забезпечило 12,0 млрд. грн. додаткових надходжень;
- зростання на 35,3 % надходжень ввізного мита та на 106,1 % акцизного збору з ввезених на територію України товарів.

Внаслідок зазначених змін, структура доходної частини державного бюджету в 2008 році зазнала доволі суттєвих змін порівняно з 2007 роком. Зокрема, частка податку на додану вартість та податку на прибуток зросла на 4,4 в. п. та 0,2 в. п. відповідно, в той час як акцизний збір і податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції скоротились на 0,8 в. п. та 0,7 в. п. відповідно (див. діаграму 14).

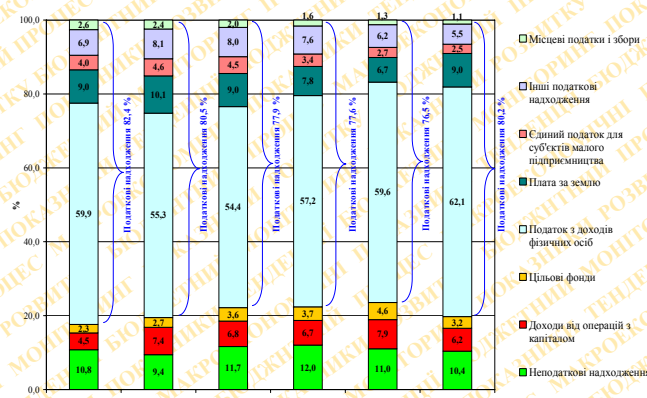
Діаграма 14

Структура доходів державного бюджету у 2003-2008 роках

Діаграма 15

Структура доходів місцевих бюджетів у 2003-2008 роках

Варто відзначити, що виконання державного бюджету у 2008 році характеризувалось тим, що на останній квартал припав початок фінансово-економічної кризи, яка характеризувалася значним зниженням обсягів виробництва та, відповідно, скороченням надходжень до бюджету. Зокрема, у жовтні до жовтня 2007 року, окрім оброблення деревини та целюлозно-паперового виробництва, жоден з основних видів промислової діяльності не наростив обсяги виробництва. А в експортоорієнтованих галузях відбулося найбільше падіння виробництва. Так, у металургійному виробництві у жовтні виробництво набуло рис обвалу: -35,5 % до жовтня 2007 року та -20,6 % до вересня.

Проте, ці кризові явища не мали негайних наслідків на рівень надходжень до бюджету в останньому кварталі 2008 року. Адже сплата податкових зобов'язань, розрахованих згідно суттєво зниженого фінансового результату, відбувається лише через місяць, а по деяких платежах – через квартал після виникнення цих кризових проявів. Таким чином, першим місяцем, у якому на доходах бюджету позначилася фінансово-економічна криза, став грудень 2008 року.

Так, у грудні обсяг місячних податкових надходжень виявився меншим за минулорічний (на 380 млн. грн., або на 2,8 %). Порівняно з показниками грудня 2007 року спостерігається падіння обсягів надходжень податку на прибуток підприємств (на 884,7 млн. грн.) та податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (на 113,5 млн. грн.). Одним із «стабільно зростаючих» джерел надходжень державного бюджету став акцизний збір, надходження якого за грудень 2008 року перевищили відповідний минулорічний показник на 156,0 млн. грн., або на 16,4 %. Саме акцизи згідно Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» мають стати у 2009 році одним з головних компенсаторів зниження обсягів надходжень ПДВ, податків на міжнародну торгівлю та податку на прибуток підприємств.

Довідково:

Порівняно з показниками затвердженими на 2008 рік доходи державного бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) у Законі України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» збільшено на 5,7 млрд. грн., або 2,5 % до 230,2 млрд. грн.

Попри відображення спадаючої тенденції надходжень до державного бюджету у законі «Про Державний бюджет України на 2009 рік», питання реалістичності затверджених річних планових показників доходної частини бюджету лишається відкритим з огляду на:

- ризик посилення фінансово-економічної кризи в першій половині 2009 року;
- існування певних сумнівів щодо макроекономічних показників на 2009 рік, які було покладено в основу розрахунків доходної частини бюджету;
- нестабільність законодавчої бази, яка визначає доходну частину бюджету (протягом листопада – грудня 2008 року у Верховній Раді України було зареєстровано значну кількість законодавчих ініціатив, які впливатимуть на доходну частину державного бюджету в разі їх прийняття).

Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2008 році склали майже 73,9 млрд. грн. Розрахунковий показник Міністерства фінансів України по доходах місцевих бюджетів виконано на 111,3 %, а рівень виконання плану доходів, затвердженого місцевими радами склав 97,8 %. У 2007 році рівень виконання зазначених планових показників був вище та становив відповідно 131,3 % та 108,7 %.

У звітному періоді в структурі доходів місцевих бюджетів спостерігається зростання частки податкових надходжень (на 3,8 в. п. до 80,2 % усіх доходів місцевих бюджетів) та зменшення питомої ваги доходів від операцій з капіталом (на 1,7 в. п.), цільових фондів (на 1,4 в. п.), неподаткових надходжень (на 0,6 в. п.) (див. діаграму 15).

Обсяги податкових надходжень порівняно з 2007 роком зросли на 32,9 %, неподаткових надходжень – на 19,2 %. Водночас доходи від операцій з капіталом майже досягли рівня 2007 року, а по надходженнях до цільових фондів спостерігається зменшення фактичних обсягів – на 14,3 %.

Протягом 2008 року спостерігалось подальше збільшення частки надходжень податку з доходів фізичних осіб до 62,1 % від обсягу доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів). Ці надходження збільшились порівняно з показниками 2007 року майже на 32,0 % та склали 45,9 млрд. грн.

Значний приріст у 2008 році мали надходження від плати за землю (+71,8 %), що призвело до збільшення їх питомої ваги в структурі доходів місцевих бюджетів з 6,7 % до 9,0 %. Це пов'язано, зокрема, з введенням обмежень з надання пільг по платі за землю, скасування низки пільг та збільшення ставки земельного податку для окремих земельних ділянок (детальніше див. «Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за січень-березень 2008 року»).

У структурі доходів місцевих бюджетів частка надходжень від сплати єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва складала лише 2,5 %, місцевих податків і зборів - 1,1 %.

ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО ТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Видатки державного бюджету виконані у сумі 241,5 млрд. грн., що становить 95,4 % річного плану. Недофінансування складає 11,7 млрд. грн., з них недофінансування загального фонду 6,8 млрд. грн., спеціального фонду – 4,9 млрд. грн. Приріст видатків проти попереднього року склав 38,6 %, що більше відповідного показника минулого року, який дорівнював 27,1 %. Фактичні видатки за звітний період зросли по всіх напрямках, крім житлово-комунального господарства, видатки по якому зменшилися на 38,7 % у порівнянні з показником 2007 року. Частка видатків соціального спрямування в співставних умовах⁴ у фактичних видатках державного бюджету за 2008 рік становить 45,3 % (див. діаграму 16) проти 40,6 % у 2007 році.

Частка капітальних видатків за результатами 2008 року у загальній структурі видатків зменшилась з 14,8 % у 2007 році до 10,6 % у 2008 році. При цьому їх обсяг залишився майже незмінним (скорочення становить 0,2 млрд. грн.). Фінансування капітального будівництва (придбання) житла у 2008 році скоротилося на 0,2 млрд. грн., або на 17,4 % у порівнянні з аналогічним показником попереднього року. Розмір капітальних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам зменшився на 1,6 млрд. грн., або на 8,9 % порівняно з показником 2007 року (див. діаграму 18).

Довідково:

У законі про державний бюджет на 2009 рік видатки соціального спрямування становлять 42,0 % всіх видатків бюджету і проти фактичних видатків за 2008 рік в цілому збільшені на 4,1 млрд. грн., або на 5,0 %. При цьому видатки на компенсацію громадянам втрат від знецінення грошових заощаджень скорочено на 95,1 %, або 5,8 млрд. грн. Трансферти Пенсійному фонду України в цілому збільшено на 3,9 млрд. грн. за рахунок покриття у 2009 році дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій (13,1 млрд. грн.). При цьому дотацію на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами зменшено на

⁴ Для приведення даних у співставні умови із видатків за 2006 рік виключено видатки на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій у сумі 7,3 млрд. грн. (у 2005 р. такі видатки склали 16,3 млрд. грн.). У 2007-2008 роках ці видатки не здійснювалися.

9,2 млрд. грн., або 22,8 %. Субвенції на надання пільг і субсидій, а також виплату допомоги громадянам у 2009 році, порівняно з фактичними видатками 2008 року, збільшено на 5,7 млрд. грн., або на 30,9 %.

Видатки розвитку з урахуванням міжбюджетних трансфертів у державному бюджеті на 2009 рік заплановано у сумі 33,6 млрд. грн., що становить 12,6 % від загальної суми видатків з урахуванням міжбюджетних трансфертів (порівняно з 23,9 % запланованих на 2008 рік).

Обсяг видатків місцевих бюджетів у 2008 році склав 134,6 млрд. грн., що на 33,5 % більше показника 2007 року. Розрахунковий річний показник Міністерства фінансів виконано на 113,5 % (у 2007 році - на 114,7 %). Рівень виконання плану, затвердженого місцевими радами, становить 94,3 % проти 96,4 % за 2007 рік.

Вагома частина видатків місцевих бюджетів спрямовується на соціально-культурну сферу (див. діаграму 17). Однак, за підсумками 2008 року сукупна частка цих видатків у порівнянні з показниками 2007 року зменшилась на 2,2 в. п. та склала 69,8 % усіх видатків місцевих бюджетів.

У структурі видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією порівняно з даними 2007 року спостерігається зменшення часток видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення (на 1,9 в. п. до 17,3 %), видатків на економічну діяльність (на 1,3 в. п. до 9,4 %) та видатків на охорону здоров'я (на 0,8 в. п. до 19,5 %). Одночасно відмічається зростання частки видатків на житлово-комунальне господарство до 6,3 % (приріст становить + 1,2 в. п.).

Частка трансфертів, що передаються з місцевих бюджетів до державного збільшилась на 1,4 в. п. та становить 5,7 % усіх видатків місцевих бюджетів. Зокрема, коштів, що передаються з місцевих бюджетів до державного бюджету було перераховано у сумі майже 7,3 млрд. грн., або 97,8 % від запланованого показника на рік. Їх розмір збільшився порівняно з даними 2007 року майже у 1,9 раза.

Довідково:

Законом України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» збільшено обсяг коштів, що передаються з місцевих бюджетів до державного бюджету до 8,7 млрд. грн.

Структура видатків місцевих бюджетів за економічною класифікацією практично повністю відповідає структурі показників 2007 року. Зменшення спостерігаються в частині капітальних видатків (частка цих видатків зменшилась на 2,3 в. п.) та видатків на поточні трансферти населенню (-1,0 в. п.). Також відмічається збільшення на 1,6 в. п. частки видатків на поточні трансферти органам державного управління інших рівнів та частки видатків на субсидії і поточні трансферти підприємствам, установам, організаціям - на 1,8 в. п. Видатки на оплату праці з нарахуваннями традиційно складають найбільшу частку серед усіх видатків місцевих бюджетів і становлять 40,4 %, що на 0,6 в. п. більше показника 2007 року (див. діаграму 19).

Сукупна частка видатків місцевих бюджетів, які спрямовуються на захищені статті склала 70,4 % усіх видатків місцевих бюджетів. Причому, потрібно відмітити, що за даними 9 місяців 2008 року питома вага видатків, що спрямовуються на захищені статті була більшою (детальніше див. «Бюджет та економіка. Основні тенденції січня-вересня 2008 року»).

ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Дефіцит Державного бюджету за 2008 рік профінансовано на суму 12,5 млрд. грн., що становить 49,9 % планового показника за рік (див. діаграму 20). Дефіцит по загальному фонду державного бюджету профінансовано у обсязі 9,7 млрд. грн., або 44,9 % планового показника на рік, по спеціальному фонду – 2,8 млрд. грн., або 80,9 %. На низький рівень фінансування дефіциту загального фонду державного бюджету вплинуло, зокрема, те, що не були використані кошти Єдиного казначейського рахунку у сумі 6,6 млрд. грн., як передбачалося при внесенні змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік» у грудні (закон від 12.12.2008 № 659).

На фінансування дефіциту загального фонду бюджету у 2008 році спрямовано 3,6 млрд. грн. залишків коштів. При цьому, на кінець року залишок коштів становив 2,1 млрд. грн., або менше половини обсягу залишків загального фонду, які утворилися на початок 2008 року.

Дефіцит спеціального фонду на кінець 2008 року профінансовано у сумі 2,8 млрд. грн., що становить 80,9 % планового показника на рік. Дефіцит спеціального фонду профінансовано в основному за рахунок зовнішніх запозичень, а також використання залишків коштів на початок року.

Надходження від приватизації державного майна у 2008 році надійшли у сумі майже 0,5 млрд. грн., що на 0,1 млрд. грн. менше річного плану, і складає 79,4 % від плану на рік.

Довідково:

На 2009 рік дефіцит державного бюджету встановлено у сумі 31,1 млрд. грн., що на 24,4 % більше планового показника 2008 року та у 2,5 рази перевищує фактичний показник за 2008 рік. При цьому, запозичення збільшені проти фактичних запозичень 2008 року у 5 разів, а погашення державного боргу збільшено в 4,6 рази (див. діаграму 21). Такі цифри свідчать про намагання Уряду збалансувати бюджет 2009 року шляхом активної участі на ринку запозичень. Хоча співвідношення між обсягами запозичень та погашення державного боргу майже зберігається на рівні 2008 року (запозичення втричі перевищують погашення). Такий рівень співвідношення свідчить про подальше поступове зростання обсягу державного боргу.

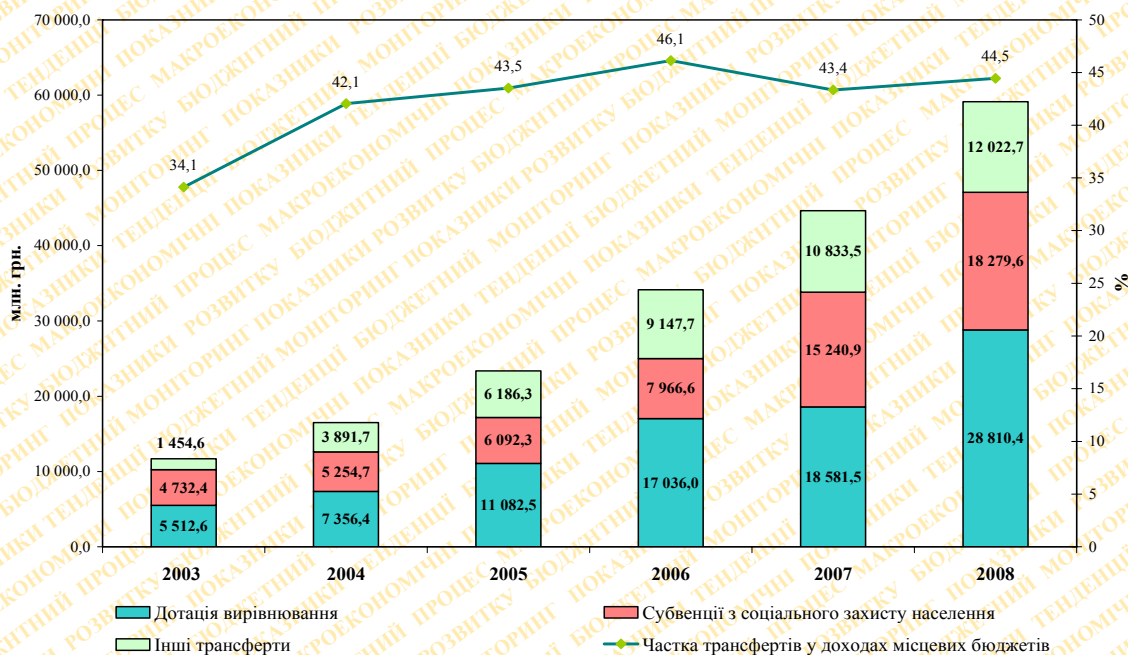
Надходження від приватизації державного майна на 2009 рік є джерелом формування Стабілізаційного фонду і заплановані у сумі 8,5 млрд. грн., що на 7,9 млрд. грн., або у 14,1 рази більше затвердженого показника на 2008 рік та на 8,0 млрд. грн., або у 17 разів, більше фактичних надходжень за 2008 рік.

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ

За даними 2008 року до місцевих бюджетів з державного надійшло 93,1 % річного плану, або 59,1 млрд. грн. **міжбюджетних трансфертів**, що більше показника 2007 року на 32,4 %. Водночас, таке збільшення відбулось і за рахунок надання субвенції місцевим бюджетам для ліквідації наслідків стихійного лиха, яке сталося 23-27 липня 2008 року на загальну суму майже 2,0 млрд. грн.

Частка міжбюджетних трансфертів в загальній структурі доходів місцевих бюджетів становить 44,5 %, що на 1,0 в. п. більше ніж у 2007 році, що відповідає загальній тенденції останніх років (див. діаграму 22).

Динаміка трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у 2003-2008 роках

У структурі трансфертів 48,7 % складає дотація вирівнювання (у 2007 році її питома вага становила 41,6 %). По відношенню до показників 2007 року зменшились частки надходжень субвенцій з соціального захисту (на 3,2 в. п.) та додаткових дотацій (на 7,8 в. п.) і склали відповідно 30,9 % та 2,8 %.

Рівень виконання річних планових показників щодо надання різних видів міжбюджетних трансфертів є неоднорідним. Так дотація вирівнювання та додаткові дотації перераховано у повному обсязі, запланованому на 2008 рік. Субвенції, що перераховуються до загального фонду місцевих бюджетів, перераховано на 94,9 % від плану, а субвенції до спеціального фонду профінансовано лише на 57,1 %.

У 2008 році не здійснювалось фінансування таких субвенцій спеціального фонду:

- на заходи щодо оплати громадянами електричної і теплової енергії, природного газу, твердого палива, послуг водопостачання і водовідведення, квартирної плати в рахунок часткової компенсації втрат від знецінення грошових заощаджень (план на 2008 рік складає 2,0 млрд. грн.);
- на забезпечення житлом працівників бюджетної сфери, які заключили контракт на 20 років (план на 2008 рік складає майже 0,7 млрд. грн.).

Менше ніж на 0,1 % від плану на 2008 рік профінансовано наступні субвенції спеціального фонду:

- на оснащення сільських амбулаторій та фельдшерсько-акушерських пунктів, придбання автомобілів швидкої медичної допомоги для сільських закладів охорони здоров'я (передбачено на 2008 рік 0,15 млрд. грн.);
- на придбання вагонів для комунального електротранспорту (тролейбусів і трамваїв) в частині спеціального фонду, де на 2008 рік заплановано 0,1 млрд. грн.;
- на будівництво та розвиток мережі метрополітенів в частині спеціального фонду, де на 2008 рік заплановано 0,1 млрд. грн.

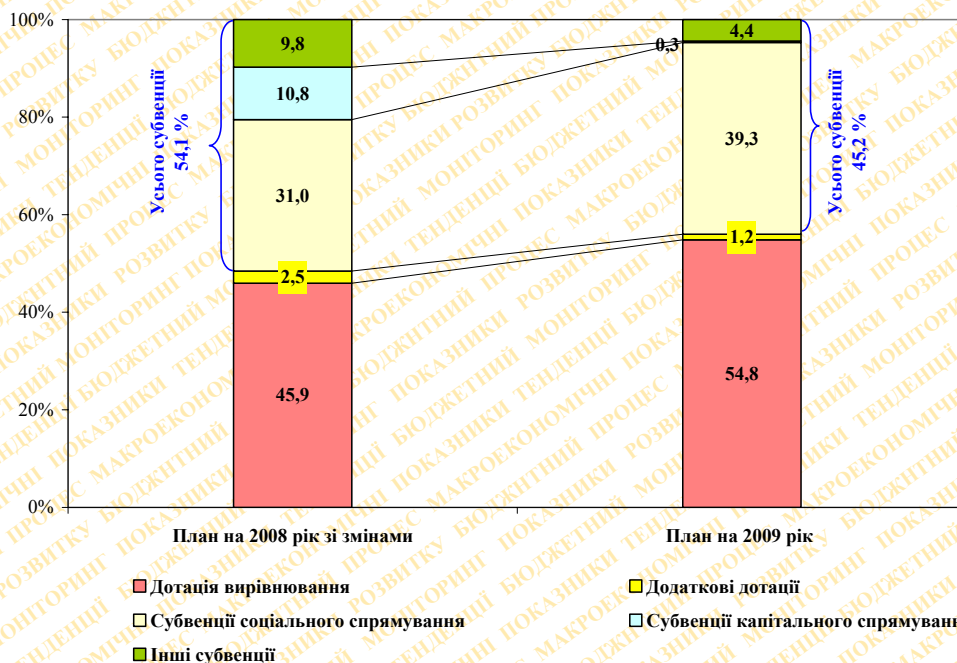
Довідково:

У Законі України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» загальний обсяг трансфертів із державного до місцевих бюджетів становить 60,8 млрд. грн., що менше на 1,9 млрд. грн., або на 3,0 % проти показників бюджету запланованих з урахуванням змін на 2008 рік⁵.

Порівняно з показниками затвердженими на 2008 рік зменшився загальний обсяг субвенцій з державного бюджету місцевим на 6,6 млрд. грн. (на 17,2 %), а обсяг дотації вирівнювання зріс на 15,8 % і становить майже 33,4 млрд. грн. (див. діаграму 23).

⁵ Без врахування субвенцій місцевим бюджетам для ліквідації наслідків стихійного лиха, що сталося 23 – 27 липня 2008 року на суму понад 2,0 млрд. грн., загальний обсяг трансфертів запланованих на 2009 рік практично відповідає обсягам 2008 року.

Структура трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам у 2008 - 2009 роках

Деякі статті видатків, які у 2008 році фінансувались за рахунок субвенцій у бюджеті 2009 року включено до Стабілізаційного фонду. Зокрема:

- реалізація інвестиційних та інноваційних проектів з енергозбереження в житлово-комунальному господарстві – 0,5 млрд. грн.
- реалізація інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку регіонів – 1,5 млрд. грн.
- придбання шкільних автобусів для перевезення учнів загальноосвітніх шкіл, що проживають у сільській місцевості – 0,15 млрд. грн.
- виконання функцій столиці відповідно до Закону України «Про столицю України - місто-герой Київ», включаючи будівництво метрополітену – 0,5 млрд. грн.

Однак, існують певні ризики щодо надходження в повному обсязі коштів до Стабілізаційного фонду (детальніше див. «Огляд положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік»» - <http://www.ibser.org.ua/news/502/>).

В даному виданні було окреслено основні тенденції виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів за 2008 рік. Більш детальну інформацію можна отримати у виданні «Бюджетний моніторинг. Аналіз виконання бюджету за січень-грудень 2008 року», яке планується видати у березні 2009 року.